

פרשת ויגש – על מפגש, ענווה, זהות ושליחות

מתורתו של הרב אבי גולדברג הי"ד

אבל לא רק לעצמו ניגש יהודה, אלא גם לאחיו, ליוסף הוא ניגש. הנאום הזה הביא לאיחוד אחים, לחיבור בין אדם לחברו. נראה שכך הבינו והדגישו מסדרי ההפטרה שקבעו את קריאת ההפטרה בנבואת יחזקאל (פרק לו) המדברת באחדות העתידה בעת הגאולה:

"וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך... הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חברו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידך"
(לז, יז-יט)

גישה זו של מסדרי ההפטרה מתאימה גם לדעה אחת במדרש **רבה**:

"ויגש אליו יהודה (עמוס ט) הנה ימים באים נאם ה' ונגש חורש וגו' חורש, זה יהודה. בקוצר, זה יוסף, נאמר (בראשית לג): והנה אנחנו מאלמים אלומים. ודורך ענבים, זה יהודה, (זכריה ט): כי דרכתי לי יהודה קשת. במושך הזרע, זה יוסף, שמשך זרעו של אביו והורידו למצרים. כדכתיב (הושע יא): בחבלי אדם אמשכם. (יואל ה) ויטפו הרים עסיס, אלו השבטים.
(בראשית רבה צג,ה)

נראה שמדרש זה מבין שעיקר המפגש הינו המפגש המיוחד שבין יהודה ליוסף – אותם שתי שבטים המנהיגים את כלל העם. ומכאן אנו למדים לענייננו, שבעתות משבר, אחר שאדם ניגש אל עצמו ומברר עם עצמו את המצב, יש לו לגשת לחברו, ועל ידי כך למצוא את הפתרון. בזמנים קשים, כוח האחדות חשוב כל כך ויש ביכולתו להביא לפתרון אפילו במצבים שנראים כחסרי סיכוי.

אך נראה, שיש כאן עוד רבדים בדבריו של יהודה. **השפת אמת** הני"ל, וכן במקומות רבים מסביר שיהודה ניגש אליו – אל הקב"ה:

"ויגש אליו יהודה – מלשון הודאה... שנקראו יהודים על שם שמודין להשם יתברך על כל דבר קטן וגדול שיודעין שהכל ממנו יתברך, ועל ידי זה יכולין ליגש. וזה עצה בכל שעה צר והסתרת פנים לכל איש ישראל, העצה להתבטל לרצון השם יתברך."
(שפת אמת, תרל"א)

בעת צרה ניגשים לקב"ה, בעת צרה מתפללים, עורכים וידוי ושבים בתשובה. לא תמיד אנו מבינים איך, ולפעמים קשה לדמיין בדיוק את הפיתרון למצב המסובך בו אנו נמצאים, אבל גם בעיתות כאלו אנו נקראים לגשת אליו – אל הקב"ה. על ידי הגשת הדברים בפני הקב"ה, כל יכול, ישנה יכולת להגיע לפתרון שלא היה אפשרי באופן הפשוט.

נסיים בדברים נוספים ממדרש **רבה** המהווים כנראה את המקור לפירושים רבים בדברי הפרשנים ובדברי השפת אמת כמו שראינו:

"דבר אחר: ויגש אליו יהודה – ר' יהודה ר' נחמיה ורבנן. ר' יהודה אומר: הגשה למלחמה, היך מה דאת אמר: (שמואל ב ז): ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה.

רבי נחמיה אומר: הגשה לפיוס, היך מה דאת אמר: (יהושע יד): ויגשו בני יהודה אל יהושע לפיוסו.

רבנן אמרי: הגשה לתפלה, (מלכים א יח): ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' א-לוהי וגו'.

ר' אלעזר אומר: פשט להון, אם למלחמה אני בא, אם לפיוס אני בא, אם לתפלה אני בא."

מדרש זה מזכיר מאוד את ההכנות שעשה יעקב אבינו לפי המדרש לפני הפגישה הצפויה שלו עם אחיו עשיו. בשני המקרים ישנה פגישה בין אחים, שלא ברור מה יהיו תוצאותיה, ושישנה סכנה גדולה העלולה לבוא. בשני המקרים אנו למדים שבעת משבר ניגשים ומתכוונים במעגלים וברבדים שונים ומשלימים. ראשית אדם או חברה ניגשת לעצמה, עורכים חשבון נפש, בירור אישי או ציבורי פנימי. מתוך בירור כזה ניתן לבוא למפגש עם האחר, עם האח שעומד למולי אפילו אם הוא נראה כעת כאויב הגדול ביותר בדמות עשיו או שליט מצרי. שואפים להגיע לידי אחדות שמביאה איתה בשורות טובות, ולאחר מכן, מתוך השלבים הקודמים ניתן להתקרב יותר ולגשת לקב"ה ולזכות לישועה.

נסיים בדבריו הידועים של **הרב קוק** בפסקה מאורות הקודש שנקראת "בקשת האני העצמי":

"...באים מחנכים מלומדים, מסתכלים בחיצוניות, מסיחים דעה גם הם מן האני, ומוסיפים תבן על המדורה, משקים את הצמאים בחומץ, מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכח, וכיון שאין אני, אין הוא, וקל וחומר שאין אתה."

(אורות הקודש ג, עמ' קמ)

בפרשת השבוע שלנו, ויגש - יוסף מתוודע לאחיו. נאומו של יוסף דורש לימוד מעמיק, ונמצאים בו יסודות עמוקים של אמונה, מידות וערכים. אחת הנקודות העולות מדבריו של יוסף, היא היחס בין הפרט והכלל. בדורנו, הפרט מקבל מקום מרכזי מאוד, וזכויות הפרט, רצונותיו ושאיפותיו מקבלות במה מרכזית בכל צמתי ההחלטות. יש בזה יסוד טוב, אבל יש לזכור את היחס של הפרט אל הכלל.

יוסף פונה אל האחים, ומזכיר להם כך (בראשית פרק מה פסוק ה):

"וַיִּעֲתָהּ אֱלֹהֵיךָ וְיִלְחָלְךָ בְּעֵינֶיךָ כִּי־מִכְרָתָם אֶתִּי הָיָה כִּי לְמַחְלָה שָׁלַח־נִי אֶל־לוֹהִים לְפָנֶיךָ."
(בפעם אחרת נשים לב לפעלים השונים - מ.כ.ר מול ש.ל.ח).

אבל בואו נקשיב לפסוק בנפלא הזה - יוסף בעצם אומר, אמנם באופן פרטי נמכרתי לעבדות במצרים, סבלתי שנים רבות של ריחוק מהמשפחה, סבל ועבדות, האשמות שוא וייסורים רבים. אבל בתמונה רחבה יותר, יש לכל זה ייעוד - הצלת הכלל. שליחות אלוקית למען אחרים, למען המשפחה ולמען כלל ישראל.

בסוף תפילת שמונה עשרה אנו נוהגים לסיים בתפילתו של מר בריה דרבינא (ברכות טו, ב-יז, א): "אלוקי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה..." תפילה מיוחדת ונפלאה - ובה בין היתר אנו אומרים "ונפשי - כעפר לכל תהיה".

ניתן לפרש מילים אלו באופן הפשוט - להיות בעלי ענווה כלפי כל אדם אחר. ואולי ניתן להוסיף לכך את הדברים עליהם דיבר יוסף - "ונפשי" – הפרטית, תהיה שליחה של הכל - של הכלל! כלומר נפשי כעפר תהיה כלפי כלל ישראל.

בימים אלו¹, בהם מאות אלפי משפחות מגויסות למען כלל ישראל אנו רואים בעין את קיום הדבר. רבים משקיעים, מתנדבים, מגויסים - שמים בצד את הנוחות והחשבוניות הפרטיות, ויוצאים בשליחות כלל ישראל. נמשיך להזכיר לעצמנו - נפשי כעפר לכל (לכלל תהיה! נמשיך לתרום למען המדינה האהובה שלנו, לתרום את חלקנו למען עם ישראל.

באופן עמוק יותר², פעמים רבות אנו עומדים בפני זמנים קשים בחיים, או בפני התלבטויות. לעיתים הדברים אמורים בחיים הפרטיים, או בחיים המשפחתיים, ופעמים גם בחיים הציבוריים הלאומיים. נראה שפרשת השבוע שלנו יכולה ללמד אותנו פרק אחד על ההתייחסות לרגעי משבר וקושי אלו.

אין כמעט פרשייה בתורה ארוכה ומפורטת כל כך כמו פרשיית מכירת יוסף ומעשי האחים. פרשייה זו משתרעת על פני פרקים רבים, מפרק ל"ז ועד פרק מ"ד בבראשית ומובאת בפנינו בפרוט רב.

אנו נוהגים לקרוא את הפרשייה הארוכה הזאת במשך שלושה שבועות – וישב, מקץ, ויגש, עד לשיאו של הסיפור, הלא הוא המפגש הטעון בין יהודה לבין השליט המצרי המאיים בכליאתו של בנימין - "ויגש אליו יהודה ויאמר..." נאומו של יהודה בפתיחת הפרשה משנה את כל המהלך, ומביא לחשיפתו של יוסף בפני האחים, ומכאן קצרה הדרך לאיחוד המשפחה עם ירידתם למצרים והפיכתם לעם.

מה יש בו בנאום של יהודה שמחולל את השינוי הגדול כל כך? האם הטענות שלו, האם הוא מחדש משהו?

בקריאה הפשוטה ביותר נראה שאין כמעט כל חידוש בדבריו, ואם כן עולה השאלה כיצד הצליח הנאום הזה להמיס את לבבו של יוסף ולהביא לאיחוד המשפחה?

עוד יש להבין מה מיוחד בו בנאום הפותח במילים "ויגש אליו", הרי מהפסוקים הקודמים נראה שיהודה ויוסף כבר היו באמצעו של דו שיח? (כך שואל לדוגמא האברבנאל, וכן בחזקוני).

לאורך הדורות נאמרו פירושים שונים ומגוונים לנאום, ואנו נשים את עינינו לפתיחת הפרשה – "ויגש אליו יהודה".

אל מי הוא ניגש?

השפת אמת (תרל"ז) כותב במילים אלו:

"ויגש אליו... גם אל עצמותו – פירוש לעצמו... וביאור העניין כי הנה יהודה לא חידש דבר באלה הדברים, וגם לא היה לו טענה במה לבוא ליוסף. אף על פי כן לאשר בירר אמיתות העניין בא לו הישועה."

מלמד אותנו השפת אמת שלעיתים בעתות משבר, כשאין פתרון נראה לעין, על האדם לגשת אל עצמו, לעשות סוג של חשבון נפש שבו עוברים על המאורעות ממש כמו שהם, ומתוך כך פתאום מגלים נקודות חדשות וממילא נמצא הפתרון.

² נכתב ב' טבת תשע"ו

¹ נכתב ב' טבת תשפ"ד